

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญ

ปัจจุบันโลกมีการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว การแข่งขันในโลกปัจจุบันอาศัยความรู้ สังคมสมัยใหม่ไม่ได้เพียงแค่ต้องการทุน แรงงาน ทรัพยากร ธรรมชาติหรือวัตถุดิบเพื่อสร้างมูลค่าการผลิตเท่านั้น แต่ยังต้องการความรู้ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทรัพย์สินทางปัญญาทั้งความรู้พื้นฐานและความรู้เชิงประยุกต์ นำเอาความรู้ ไปสู่ผลผลิต และการสร้างสรรค์พัฒนางานต่าง ๆ การพัฒนาองค์ความรู้ใหม่มีผลต่อการแข่งขันและ เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน องค์กร สถาบัน ถือเป็นฐานที่สำคัญอย่างยิ่งของ กระบวนการพัฒนาประเทศ (ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์, 2547: 2) ดังนั้น สังคมไทยควรจะสนับสนุน และ ส่งเสริมผู้สร้างความรู้ (Knowledge Producers) มีผู้ใช้ความรู้ (Knowledge Users) เพื่อสร้าง มูลค่าเพิ่ม และความสามารถทางการแข่งขัน โดยมีเป้าหมายทางสังคม เพื่อให้สังคมไทย มี คุณค่า นำอยู่ มีสันติสุข เป็นธรรม และเป็นสังคมที่เกื้อกูลซึ่งกันและกัน โดยใช้หลักการทางศาสนา คือ ชั้นที่ 5 ของสังคมได้แก่ ศิลธรรม ปัญญา เศรษฐกิจถูกต้อง รัฐถูกต้อง และสังคมเข้มแข็ง ดังนั้น สิ่งที่สำคัญที่สุดไม่ใช่ทรัพยากร แรงงาน หรือเงิน แต่เป็นความรู้ ยุคนี้เป็นยุคสังคมแห่งการ เรียนรู้ การจัดการความรู้และกระบวนการเรียนรู้จึงสำคัญที่สุด การจัดการกระบวนการเรียนรู้สำหรับ ชุมชน คือ ช่วยให้ชุมชนค้นพบ และพัฒนาศักยภาพของคนที่สามารถ “พึ่งตนเองได้” ซึ่งชุมชน เข้มแข็งพึ่งตนเองได้ เพราะเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ คือ พร้อมทั้งจะเรียนรู้ ตัดสินใจได้อย่าง อิสระ สามารถจัดการ “ทุน” ของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ (เสรี พงศ์พิศ, วิจิต นันทสุวรรณ และจ่านงค์ แรกพิณีจ, 2544: 12-13)

หัวใจของเศรษฐกิจพื้นฐานอยู่ที่การรวมตัวของชาวบ้านในการทำอาชีพต่าง ๆ เช่น เกษตรผสมผสาน ทำให้มีอาหารกินพอเพียงเหลือขาย มีความเป็นป่า เพราะปลูกต้นไม้เป็นร้อย ๆ ชนิด ซึ่งรวมถึงสมุนไพร และไม้ยืนต้น ซึ่งสามารถเอามาทำกระดาน มีตลาดไม่มีที่สิ้นสุดทั้งใน ประเทศและต่างประเทศ และตลาดเป็นของผู้ขาย เศรษฐกิจพื้นฐานมีลักษณะ 5 ประการ คือ 1) เป็นเศรษฐกิจสำหรับคนทั้งมวล 2) มีพื้นฐานอยู่ที่ความเข้มแข็งของชุมชน 3) มีความเป็นบูรณาการ 4) อยู่บนพื้นฐานความเข้มแข็งของตนเอง และ 5) การจัดการและนวัตกรรมต่าง ๆ เพื่อเติม ความก้าวหน้าให้แก่เรื่องพื้นฐานทำให้มีพลวัตอย่างไม่หยุดนิ่ง (ประเวศ วะสี, 2542: 44-45)

กลุ่มถือเป็นสิ่งที่ส่งสมความรู้และประสบการณ์ กลุ่มจะช่วยปลูกฝังพัฒนาการแห่งตนเอง ให้เกิดขึ้น เช่น การพัฒนาด้านการอยู่ร่วมกัน การแสดงความคิดเห็น การรับฟังผู้อื่น การพัฒนาความสามารถในการเป็นผู้นำที่ดีและผู้ตามที่ดี กลุ่มจะมีอิทธิพลต่อการกระทำต่าง ๆ ของสมาชิก ช่วยให้สมาชิกมองภาพของตนเองชัดเจนขึ้น จากการสะท้อนให้เห็นภาพของสมาชิกแต่ละคนว่า เป็นอย่างไร (พนม ลิมอารีย์, 2529: 7) การรวมกันเป็นกลุ่มและการเข้ากลุ่มมีคุณค่าสำหรับบุคคล ในปัจจุบัน มนุษย์มีความเป็นปัจเจกบุคคลสูง จึงขาดความอบอุ่นทางจิตใจ และขาดประสิทธิภาพ ในการแก้ปัญหา จะต้องอาศัยการรวมกลุ่มของบุคคลจำนวนหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความรักเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้และการกระทำร่วมกัน มีพลังการเรียนรู้และพลังสร้างสรรค์สูงมาก สภาพเช่นนี้เรียกว่า มีความเป็นชุมชน (ประเวศ วะสี, 2535: 21) องค์การถือเป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งของสังคม เกิดจากการรวมตัวของหลาย ๆ คน จะเกิดขึ้นและคงอยู่ได้เมื่อคนมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน และมีวัตถุประสงค์บางอย่างร่วมกัน มีโครงสร้าง มีกฎระเบียบ มีการแบ่งงานกันตามความถนัด มีลักษณะเฉพาะตน มีการถ่ายทอดสู่สมาชิก ซึ่งมีการแสดงออกในรูปของบทบาท ความสัมพันธ์ กิจกรรม และวัตถุประสงค์ โดยสมาชิกขององค์การจะยึดวัตถุประสงค์ทั้งส่วนตัว และวัตถุประสงค์ขององค์การเพื่อให้เกิดผลการปฏิบัติที่มีแบบแผนขององค์การ (เพ็ชรี รูปวิเชียร, 2539: 4)

ชุมชนเป็นอีกหน่วยหนึ่ง หรือเป็นอีกองค์การหนึ่งของสังคมที่ประกอบด้วย กลุ่มต่าง ๆ มากมายที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน มีปฏิสัมพันธ์กัน เช่น กลุ่มครอบครัว กลุ่มเครือญาติ และกลุ่มอาชีพ เป็นต้น การรวมกลุ่มภายในชุมชนเกิดจากแบบอย่างการกระทำระหว่างกันทางจิตใจ โดยอาศัยประสบการณ์จากการแก้ไขปัญหาหรือการเอาตัวรอดในการดำรงชีวิต โดยเฉพาะปัจจัยสี่ ซึ่งได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และเครื่องนุ่งห่ม หล่อหลอมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่ส่งสมและสืบทอดกันมา กลายเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านในด้านต่าง ๆ มากมาย ซึ่งภูมิปัญญาพื้นบ้านของแต่ละชุมชนในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทยมีความหลากหลาย ตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และลักษณะที่แตกต่างกันระหว่างท้องถิ่นที่เป็นภูมิสำเนาของกลุ่มคนหลายเชื้อชาติ หลายภาษา หลายความเชื่อ การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาเกิดจากการส่งสมความรู้และประสบการณ์อันยาวนาน โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ลักษณะต่าง ๆ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติของมนุษย์เกิดขึ้นจากการปรับตัวหรือแก้ไขปัญหาและอุปสรรคจากการทำเป็นวิถีชีวิตประจำวัน (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2540: 45)

กลุ่มทอผ้าไหมบ้านห้วยหลิม หมู่ 9 ตำบลมะบ้า กิ่งอำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นกลุ่มเครือข่ายขององค์การชุมชนที่ได้ยึดเอาหลักอุตสาหกรรมชุมชน วิสาหกิจชุมชนเป็นแนวทางในการพึ่งตนเอง ซึ่งได้ดำเนินกิจกรรมในลักษณะการรวมกลุ่มอาชีพ นำเอาวัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่น

มาแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่า นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาปรับใช้ให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน เพื่อเป็นการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ สร้างงานสร้างอาชีพให้คนในชุมชน สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ระดับหนึ่ง ส่งผลให้เกิดการพึ่งพาตนเอง และเกิดองค์ความรู้ มีกระบวนการเรียนรู้ในการพึ่งตนเองที่เป็นผลจากการปฏิบัติงานมาระยะหนึ่งมีการปรับปรุงพัฒนาศักยภาพในการรวมกลุ่ม เกิดเป็นองค์ความรู้ ถือเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ประสบความสำเร็จในการพึ่งตนเอง ในการใช้ทุน ทรัพยากร คน เงิน และศักยภาพภายในชุมชน มีการวิเคราะห์ปัญหา ลงมือปฏิบัติ สรุปบทเรียนหาทางเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง เกิดจิตวิญญาณความสุข และศักดิ์ศรีของการปฏิบัติงานร่วมกันมีเอกลักษณ์เฉพาะตนเอง และท้องถิ่น แต่ไม่อาจถ่ายทอดกระบวนการเรียนรู้ออกไปสู่ชุมชนอื่นได้ เนื่องจากขาดกระบวนการถ่ายทอดที่เหมาะสม และการเรียนรู้ร่วมกันของเครือข่ายองค์กรชุมชนเอง และนักวิชาการที่ต่อเนื่อง

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษากระบวนการเรียนรู้ของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านทอผ้าไหม บ้านห้วยหลิม หมู่ 9 ตำบลมะป้า กิ่งอำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งจะเป็นแนวทางในการถ่ายทอดความรู้จากเครือข่ายองค์กรชุมชนที่ประสบความสำเร็จในเรื่องการจัดการพึ่งตนเองของชุมชน นอกจากนี้ ยังเป็นรูปแบบหรือต้นแบบในการนำเอาไปใช้ต่อในชุมชน หรือเครือข่ายองค์กรชุมชนอื่นๆ ซึ่งจะนำไปสู่การวางแผน ปรับปรุง และพัฒนางานด้านองค์กรชุมชน และกลไกการเรียนรู้ในการพัฒนาชุมชนด้วยตัวของชุมชนเอง และการจัดการความรู้ขององค์กรชุมชนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นต่อไป

จุดมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ และการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านทอผ้าไหม บ้านห้วยหลิม หมู่ 9 ตำบลมะป้า กิ่งอำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด
2. เพื่อประเมินศักยภาพและตัวชี้วัดความสำเร็จวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าไหม บ้านห้วยหลิม หมู่ที่ 9 ตำบลมะป้า กิ่งอำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

ความสำคัญของการวิจัย

ทราบประวัติความเป็นมาของการจัดตั้งกลุ่มผ้าทอพื้นบ้าน การบริหารงาน การมีส่วนร่วม และปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้กลุ่มทอผ้าพื้นบ้านประสบความสำเร็จ รวมทั้งการดำเนินงาน ปัญหาอุปสรรค และแนวทางการแก้ไขปัญหาของกลุ่มทอผ้าพื้นบ้าน อีกทั้งสามารถใช้ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับผู้สนใจทั่วไป

คำถามการวิจัย

1. กระบวนการเรียนรู้และการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านทอผ้าไหมบ้านห้วยหลิม หมู่ 9 ตำบลมะบ้า กิ่งอำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนเป็นอย่างไร
2. การศึกษาปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนแบบครบวงจรเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน มีปัจจัยอะไรบ้าง และจะพัฒนากลุ่มให้ยั่งยืนได้อย่างไร

ขอบเขตการวิจัย

1. พื้นที่วิจัย
การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาเฉพาะกลุ่มแม่บ้านทอผ้าไหมบ้านห้วยหลิม หมู่ที่ 9 (บ้านอุดมสุข) ต.มะบ้า กิ่ง อ.ทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด
2. กลุ่มเป้าหมาย
กลุ่มผู้วิจัยหลักและกลุ่มผู้ร่วมวิจัย แยกเป็นผู้วิจัยหลัก คือ ผู้วิจัย จำนวน 1 คน และผู้วิจัยร่วม จำนวน 3 คน คือ เจ้าหน้าที่ภาคสนาม และนักวิจัยชาวบ้าน จำนวน 22 คน คือ ผู้นำที่เป็นทางการ จำนวน 5 คน ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่ ผู้นำกลุ่มอาชีพ จำนวน 7 คน ตัวแทนกลุ่มองค์กรชุมชน 10 คน รวมจำนวนทั้งหมด 26 คน
3. ระยะเวลาในการวิจัย ตั้งแต่วันที่ 1 สิงหาคม 2549 ถึงวันที่ 31 กรกฎาคม 2550

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. วิสาหกิจชุมชน (Community enterprise) หมายถึง กิจการของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการหรือการอื่น ๆ ที่ดำเนินการ โดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกัน และรวมตัวกันประกอบกิจการดังกล่าว ไม่ว่าจะป็นนิติบุคคลในรูปแบบใด หรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้ และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชนและระหว่างชุมชน

2. กลุ่มทอผ้าไหมบ้านห้วยหลิม หมายถึง สมาชิกกลุ่มผู้ทอผ้าไหมสาเกต บ้านห้วยหลิม หมู่ที่ 9 ตำบลมะปราง อำเภอน้ำหนาว จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 73 คน

3. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน หมายถึง วิธีการที่องค์กรชุมชนและที่ปรึกษาได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ค้นพบความรู้ความจริง และพัฒนาศักยภาพของตนเองที่เป็นไปตามขั้นตอนการศึกษา ได้แก่ ขั้นเตรียม ขั้นปฏิบัติให้เป็นไปตามเป้าหมายการดำเนินงาน วัตถุประสงค์ และขั้นปรับปรุงงาน รวมถึงพัฒนางานเพื่อการถ่ายทอดต่อไป

4. กลุ่มอาชีพ หมายถึง การรวมกลุ่มกันตั้งแต่ 10 คนขึ้นไป และจัดตั้งกลุ่มเพื่อการประกอบอาชีพเสริมในชุมชนเกิดการสร้างงานสร้างรายได้ให้กับกลุ่มและชุมชน

5. อุตสาหกรรมชุมชน หมายถึง การที่กลุ่มองค์กรชุมชนสามารถนำเอาวัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่นและชุมชนมาแปรรูปเป็นสินค้าให้เกิดการเพิ่มมูลค่าผลผลิตทางการเกษตร มีการทำงาน ที่เป็นระบบ สามารถสร้างคน สร้างงาน สร้างรายได้ เกิดประสิทธิภาพอุตสาหกรรมชุมชน สามารถแยกเป็น 9 ด้าน ดังนี้

5.1 การบริหารงานที่โปร่งใส หมายถึง การบริหารที่มีโครงสร้าง บทบาทหน้าที่ชัดเจน กิจกรรมต่าง ๆ มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร คนภายในและภายนอกกลุ่ม ตรวจสอบการทำงานได้

5.2 การทำงานเป็นทีม หมายถึง การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน มีอำนาจในการตัดสินใจร่วมกัน มีความสามัคคีและยอมรับความคิดเห็นซึ่งกันและ

5.3 การวางแผนแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับผิดชอบ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และมีประสิทธิผล

5.4 การประชาสัมพันธ์ การถ่ายทอด การสื่อสาร หมายถึง การติดต่อสื่อสารของคนในชุมชนและภายนอกชุมชน เพื่อทราบถึงความเคลื่อนไหว สถานการณ์กลุ่มอาชีพ อุตสาหกรรม โดยผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ และบุคคลอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดแรงกระตุ้นความ ภาคภูมิใจของคนในท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

5.5 เทคนิคและคุณภาพ หมายถึง การควบคุมตรวจสอบ และกระบวนการผลิต เพื่อพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์และการผลิต ให้ทันสมัย หลากหลาย และมีมาตรฐาน

5.6 การพัฒนาชุมชนและเครือข่าย หมายถึง มีการปฏิบัติร่วมกันอย่างเข้าใจกัน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการผลิต วัตถุดิบที่มีประสิทธิภาพ แต่คงไว้ซึ่งวัฒนธรรมที่ดี

5.7 การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง การบริหารจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ให้มีการใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า และอนุรักษ์บำรุงรักษา ให้ดียิ่งขึ้น

5.8 เศรษฐกิจพึ่งตนเอง หมายถึง คน วัตถุดิบ และแรงงานในท้องถิ่น สามารถลดรายจ่าย สร้างรายได้ ลดการอพยพ และขยายเครือข่ายการผลิตและการเรียนรู้ เกิดภูมิปัญญาท้องถิ่น

5.9 เทคนิคเฉพาะเรื่อง หมายถึง สามารถจัดทำระบบบัญชีเป็น แก้ไขปัญหาได้ โดยถ้วน ตรวจสอบได้ มีการเขียนโครงการได้อย่างมีคุณภาพ และเสนอขออนุมัติงบประมาณ ตามนโยบายของรัฐและเอกชนได้

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY